

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 8 (2018)

8ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και
Θρησκευμάτων

8^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ

Ιδεολογικές – Πολιτικές – Ψυχολογικές – Παιδαγωγικές
Προϋποθέσεις Εκπαίδευσης Χαρισματικών Ατόμων

ΤΟΜΟΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ
ISSN: 2529-1157

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την
Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANICARAVEL
14-17 Ιουνίου 2018

**Διερεύνηση της καλλιέργειας της δημιουργικής
σκέψης στην καθημερινή διδακτική πράξη στο
μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στην Α΄
Γυμνασίου**

Χριστίνα Κωστούλα

doi: [10.12681/edusc.2708](https://doi.org/10.12681/edusc.2708)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κωστούλα Χ. (2020). Διερεύνηση της καλλιέργειας της δημιουργικής σκέψης στην καθημερινή διδακτική πράξη στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στην Α΄ Γυμνασίου. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 8, 631–644. <https://doi.org/10.12681/edusc.2708>

Διερεύνηση της καλλιέργειας της δημιουργικής σκέψης στην καθημερινή διδακτική πράξη στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στην Α΄ Γυμνασίου

Χριστίνα Κωστούλα, Φιλόλογος, MSc στις Επιστήμες της αγωγής

christina.koustoula@yahoo.gr

Περίληψη

Το παρόν άρθρο στοχεύει, αρχικά, στον προσδιορισμό των βασικών ενεργειών του εκπαιδευτικού στην ανάπτυξη των δημιουργικών ικανοτήτων των μαθητών. Επιδιώκει, ακόμη, να παρουσιάσει την έρευνα που πραγματοποιήθηκε με σκοπό να διερευνηθεί αν οι εκπαιδευτικοί στο πλαίσιο της καθημερινής διδακτικής πράξης καλλιεργούν τη δημιουργική σκέψη των μαθητών τους στο γλωσσικό μάθημα της Α΄ Γυμνασίου. Οι μέθοδοι έρευνας που επιλέχθηκαν είναι η παρατήρηση και η συνέντευξη. Από τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύεται ότι οι εκπαιδευτικοί δεν ασκούν τις δημιουργικές ικανότητες των μαθητών, δεν αξιοποιούν δημιουργικές διαδικασίες και τεχνικές στο μάθημα και δεν διαμορφώνουν μια θετική δημιουργική σχολική ατμόσφαιρα. Διαπιστώνεται, τέλος, ότι οι εκπαιδευτικοί χαρακτηρίζονται από ελλείψεις γνώσεις σχετικά με τη φύση της δημιουργικής σκέψης και τους τρόπους άσκησης της, γι' αυτό κρίνεται απαραίτητη η επιμόρφωσή τους.

Λέξεις –Κλειδιά: δημιουργική σκέψη; δημιουργικές διαδικασίες; καθημερινή σχολική πρακτική

Abstract

This article aims to define the main actions of teachers in encouraging creativity. Furthermore, it aims to present the research conducted in order to investigate if teachers, who teach the course Modern Greek language on the first grade of high school, nurture creative thinking in daily teaching act. The research methods that have been chosen are observation and interview. The results of our research show that teachers do not nurture student's creative skills, they do not use creative processes and techniques and they do not ensure a positive creative atmosphere. It is noted that teachers are unaware of the nature of creativity and how it can be developed. Therefore, teachers should be educated on this subject.

Keywords: creative thinking; creative process; daily teaching act

I. Εισαγωγή

Η δημιουργική σκέψη συνιστά ένα ανώτερο είδος σκέψης της οποίας η σπουδαιότητα τόσο για το άτομο όσο και για το κοινωνικό σύνολο είναι πλέον αναγνωρισμένη. Τα τελευταία, μάλιστα, χρόνια στην ελληνική και ξένη παιδαγωγική βιβλιογραφία επισημαίνεται η αναγκαιότητα της συστηματικής καλλιέργειάς της στο σχολείο. Παρόλο που σε θεωρητικό επίπεδο το αίτημα αυτό τυγχάνει μεγάλης

επιδοκιμασίας, εγείρονται αρκετοί προβληματισμοί σχετικά με το, αν η δημιουργικότητα κατέχει τη θέση που της αξίζει στο πλαίσιο της καθημερινής σχολικής πρακτικής. Αυτός είναι ο βασικός λόγος που μας ώθησε να επικεντρώσουμε το ερευνητικό μας ενδιαφέρον στο τι κάνει ο εκπαιδευτικός στη διδακτική πράξη. Συγκεκριμένα, επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε αν οι φιλόλογοι καλλιεργούν τη δημιουργική σκέψη των μαθητών τους στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στην Α΄ Γυμνασίου. Τα γλωσσικά μαθήματα αναπτύσσουν τη δημιουργική σκέψη του μαθητή μέσα από την καλλιέργεια της γλώσσας ενώ η ικανότητα του ατόμου να χειρίζεται τη γλώσσα και να αξιοποιεί την ποικιλία των εννοιών και των συνειρμών, που περιέχει δημιουργεί προϋποθέσεις για δημιουργική έκφραση (Νημά,2002:273).

II. Βασικές ενέργειες του εκπαιδευτικού στην ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης των μαθητών

Ο εκπαιδευτικός είναι ο κυριότερος παράγοντας ανάπτυξης της δημιουργικής σκέψης του παιδιού και του εφήβου, γιατί από τις ενέργειές του και την προσωπικότητά του θα εξαρτηθεί η απελευθέρωση και η ενίσχυση των δημιουργικών δυνάμεων των μαθητών του. Αρχικά, θεωρείται σημαντικό ο εκπαιδευτικός να δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στις μεθόδους διδασκαλίας των μαθημάτων, με τις οποίες δεν θα πρέπει να στοχεύει μόνο στη συσσώρευση των γνώσεων αλλά και στην ανάπτυξη της ικανότητας των μαθητών να σκέπτονται κριτικά και δημιουργικά. Ο εκπαιδευτικός, λοιπόν, οφείλει να χρησιμοποιεί ενεργητικές μεθόδους διδασκαλίας, όπως είναι η διερευνητική, η οποία επιτρέπει στους μαθητές να εξετάζουν προσεκτικά τα δεδομένα του θέματος και να ανακαλύπτουν οι ίδιοι τη γνώση. Έτσι, οι μαθητές κατακτούν τη γνώση με προσωπική συμμετοχή, καλλιεργείται η ερευνητική τους διάθεση και προάγεται η υπευθυνότητα, η πρωτοβουλία και η πνευματική αυτονομία (Χαραλαμπίδης,1966:158-159·Ζάγκου,2001:106·Σιδερίδης & Σύβακα,2008:40).

Απαραίτητο στοιχείο για την παραγωγή δημιουργικού έργου αποτελεί η παροχή ελευθερίας στους μαθητές στην επιλογή εκείνου του τρόπου εργασίας και μάθησης που τους ταιριάζει καλύτερα. Ο δάσκαλος θα πρέπει να μάθει τους μαθητές ν' αναζητούν διαφορετικούς τρόπους εκτέλεσης εργασιών και αντιμετώπισης προβλημάτων καθώς και να τους παρέχει ευκαιρίες, για να εκφράζονται με ποικίλους τρόπους. (Χαραλαμπίδης,1966:164-165·Τριλιανός,2009:107). Ο εκπαιδευτικός, ακόμη, μπορεί να αξιοποιεί ειδικές τεχνικές, οι οποίες μπορούν να συμβάλλουν στην άσκηση των δημιουργικών ικανοτήτων των μαθητών όπως είναι η τεχνική του κατιδεασμού, το κοινωνιόγραμμα κ.λ.π. (Ξανθάκου,1998:95,99,106).

Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός που επιθυμεί να καλλιεργήσει τη δημιουργική σκέψη των μαθητών του θα πρέπει να φροντίσει να αποκτήσουν οι μαθητές το απαραίτητο γνωστικό υπόβαθρο. Για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να παρέχονται στους μαθητές πολλές πηγές γνώσεων, ώστε να έχουν μια πολύπλευρη γνώση του κάθε θέματος και να μην περιορίζονται μόνο στο σχολικό εγχειρίδιο και σε αυτά που λέει ο δάσκαλος (Νικολόπουλος,1986:34·Καψάλης,2007:180).

Καθίσταται, ακόμη, αναγκαία η επάρκεια του εκπαιδευτικού στην επινόηση και υποβολή ερωτήσεων, καθώς η ερώτηση αποτελεί την αφετηρία μιας δημιουργικής ενασχόλησης. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να θέτει ερωτήσεις που να είναι κατανοητές από τους μαθητές, να μην απαιτούν συγκεκριμένες απαντήσεις αλλά να τους ζητούν να εκφράσουν τις προσωπικές τους απόψεις γύρω από ένα θέμα, να κάνουν υποθέσεις, εκτιμήσεις και προτάσεις. Προτείνεται, λοιπόν, οι εκπαιδευτικοί να θέτουν αποκλίνουσες ερωτήσεις, που σημαίνει ότι θα πρέπει να απαιτούν από τον μαθητή δημιουργικότητα και φαντασία, να επιδέχονται περισσότερες από μία ορθές απαντήσεις, να προκαλούν την περιέργεια και την ερευνητική διάθεση των μαθητών

και να δημιουργούν συνθήκες πρωτοβουλιών, ευελιξίας και πρωτοτυπίας (Θεοφιλίδης,1988:32·Γιοκαρίνης,1995:87·Καψάλης,2007:181-182).

Απαραίτητη προϋπόθεση για την απάντηση ερωτήσεων ανοιχτού τύπου αλλά και για την επίλυση προβλημάτων είναι να παρέχεται στους μαθητές αρκετός χρόνος. Έτσι, δίνεται στους μαθητές η δυνατότητα να σκέφτονται πολύ καλά το πρόβλημα, με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι πιθανότητες διατύπωσης νέων, πρωτότυπων ιδεών και λύσεων(Σιδερίδης & Σύβακα,2008:40·Τριλιανός,2009:109). Επιπρόσθετα, οι μαθητές θα πρέπει να ενθαρρύνονται να δοκιμάζουν την αλήθεια των ιδεών τους και των υποθέσεών τους. Θα πρέπει, λοιπόν, ο εκπαιδευτικός να αναπτύσσει στους μαθητές δεξιότητες αξιολόγησης, προκειμένου κατά τη διάρκεια της δημιουργικής διαδικασίας να είναι σε θέση να προβαίνουν σε κρίσεις και εκτιμήσεις του παραγόμενου έργου τόσο των δικών τους όσο και των άλλων (Torrance,1965:23· Πασσάκος,1977:135· Τριλιανός,2009:106).

Ακόμη, είναι γενικά παραδεκτό ότι οι μαθητές μαθαίνουν μόνον εκείνα τα πράγματα για τα οποία αξιολογούνται και βαθμολογούνται. Θα πρέπει, επομένως, ο εκπαιδευτικός στις παντός είδους εξετάσεις να συμπεριλαμβάνει μαζί με τις ερωτήσεις γνώσεων και τις ερωτήσεις κρίσεως και ερωτήσεις που απαιτούν την αξιοποίηση της δημιουργικής σκέψης, προκειμένου να απαντηθούν (Torrance,1965:14· Torrance,1995:25·Παρασκευόπουλος,2004:122).

Τέλος, ο εκπαιδευτικός οφείλει να διαμορφώνει μια θετική δημιουργική σχολική ατμόσφαιρα, όπου οι διαπροσωπικές σχέσεις θα στηρίζονται στην αμοιβαία αγάπη και την ισότητα μεταξύ παιδαγωγού και παιδαγωγούμενου. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι φιλικός, να χρησιμοποιεί το χιούμορ, να δημιουργεί ατμόσφαιρα χαράς και αισιοδοξίας και να προωθεί τη βελτίωση και την πρόοδο όλων των μαθητών. Στη σχολική τάξη θα πρέπει να βασιλεύει η αυτοελεγχόμενη ελευθερία και η απουσία φόβου της αποτυχίας ή της σκληρής κριτικής (Χαραλαμπίδης,1966:158· Παπάς,1985:219·Ξανθάκος,1998:68-69·Τριλιανός,2009:106).

III Έρευνα

1. Καθορισμός σκοπού, ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων της έρευνας

Η παρούσα ερευνητική εργασία έχει ως βασικό σκοπό μέσα από την παρατήρηση διδασκαλιών του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας της Α' Γυμνασίου καθώς και μέσα από την πραγματοποίηση συνεντεύξεων με τους εκπαιδευτικούς, που διδάσκουν το συγκεκριμένο μάθημα να ελέγξει αν επιδιώκεται ή όχι η καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης.

Με βάση τον σκοπό αυτό διατυπώθηκε το εξής ερευνητικό ερώτημα : Αν μία από τις βασικές επιδιώξεις του γλωσσικού μαθήματος στην Α' Γυμνασίου είναι η αγωγή της δημιουργικότητας, τότε ο εκπαιδευτικός στο πλαίσιο της καθημερινής διδακτικής πράξης καλλιεργεί αυτή την ικανότητα μέσα από δημιουργικές μεθόδους διδασκαλίας;

Από το ερευνητικό ερώτημα προέκυψε η ακόλουθη ερευνητική υπόθεση: Αναμένεται ο φιλόλογος που διδάσκει το γλωσσικό μάθημα στην Α' Γυμνασίου να καλλιεργεί τη δημιουργική σκέψη των μαθητών και των μαθητριών του.

1.1Αναμένεται ο εκπαιδευτικός να αναπτύσσει τις επιμέρους ικανότητες της δημιουργικής σκέψης.

1.2 Αναμένεται ο εκπαιδευτικός να αξιοποιεί δημιουργικές διαδικασίες και τεχνικές.

1.3Αναμένεται ο εκπαιδευτικός να διαμορφώνει μια θετική δημιουργική σχολική ατμόσφαιρα.

2. Η μέθοδος έρευνας

Για την πραγματοποίηση των ερευνητικών μας προσπαθειών επιλέχθηκαν η

ποσοτική μέθοδος της συστηματικής παρατήρησης και η ποιοτική μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης. Πραγματοποιήθηκε μεθοδολογικός τριγωνισμός με στόχο μέσα από τη συμπληρωματικότητα των μεθόδων να προκύψουν δεδομένα που να απαντούν επαρκώς στα ερευνητικά ερωτήματα αλλά και να εξασφαλιστεί η αξιοπιστία και η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων της έρευνας.

3. Ανάπτυξη εργαλείων έρευνας

3.1 Παρατήρηση

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε μια αριθμητική κλίμακα διαβάθμισης με πέντε αριθμητικά σημεία, κάθε ένα από τα οποία εκφράζει σε διαφορετικό βαθμό τη συχνότητα εκδήλωσης της παρατηρούμενης συμπεριφοράς (1,2,3,4,5 που αντιστοιχούν σε ποτέ, σπάνια, ενίοτε, συχνά, πολύ συχνά). Η κλίμακα αποτελείται από 25 δηλώσεις-προτάσεις, οι οποίες ταξινομήθηκαν με βάση τους τρεις θεματικούς άξονες της παρατήρησης που είναι: α) Άσκηση των επιμέρους ικανοτήτων της δημιουργικής σκέψης, β) Αξιοποίηση δημιουργικών διαδικασιών και τεχνικών, γ) Διαμόρφωση θετικής δημιουργικής σχολικής ατμόσφαιρας

3.2 Συνέντευξη

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε ένας οδηγός συνέντευξης ο οποίος αποτελείται από 14 ερωτήσεις. Ως προς τη μορφή των ερωτήσεων επιλέχθηκαν ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου. Οι ερωτήσεις ταξινομήθηκαν με βάση τους τρεις θεματικούς άξονες της συνέντευξης: α) Πως οι φιλόλογοι αντιλαμβάνονται τη δημιουργικότητα, β) Αν οι φιλόλογοι καλλιεργούν τη δημιουργική σκέψη στο γλωσσικό μάθημα, γ) Αν οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν τις δημιουργικές διαδικασίες και τεχνικές.

4. Το δείγμα της έρευνας

Επιλέχθηκε ως μέθοδος επιλογής του δείγματος η απλή τυχαία δειγματοληψία με επανάθεση, προκειμένου κάθε μέλος του μελετώμενου πληθυσμού να έχει την ίδια πιθανότητα να επιλεγεί. Έτσι, από το σύνολο των διδασκαλιών του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας της Α΄ Γυμνασίου, που διεξάγονται στην περιοχή της Αθήνας επιλέχθηκαν να παρατηρηθούν 10 διδασκαλίες και να πραγματοποιηθούν ισάριθμες συνεντεύξεις με τους εκπαιδευτικούς, που διεξήγαγαν τις διδασκαλίες. Παρακολούθησαμε τις διδασκαλίες 10 φιλολόγων εκ των οποίων οι 9 ήταν γυναίκες και 1 ήταν άντρας. Από τους 10 φιλόλογους οι 2 φιλόλογοι είχαν προϋπηρεσία κάτω από 10 χρόνια, οι 4 υπηρετούσαν στην εκπαίδευση από 11 μέχρι 20 χρόνια και οι υπόλοιποι 4 είχαν προϋπηρεσία από 21 μέχρι 30 χρόνια.

Στον παρακάτω πίνακα αναφέρονται τα σχολεία, όπου πραγματοποιήθηκε η έρευνα και ο αριθμός των παρατηρήσεων και των συνεντεύξεων, που έγιναν σε κάθε σχολείο.

Πίνακας 4.1 Περιγραφή του δείγματος

α /α	Περιοχή	Ονομασία σχολείου	Αριθμός παρατηρήσεων	Αριθμός συνεντεύξεων
1	Νομός Αττικής	60 ^ο Γυμνάσιο Αθηνών	1	1
2		Βαρβάκειο Πειραματικό Γυμνάσιο	1	1

3		30 ^ο Γυμνάσιο Αθηνών	2	2
4		21 ^ο Γυμνάσιο Αθηνών	1	1
5		8 ^ο Γυμνάσιο Αθηνών	2	2
6		1 ^ο Γυμνάσιο Γαλατσίου	1	1
7		2 ^ο Γυμνάσιο Γαλατσίου	1	1
8		2 ^ο Πειραματικό Γυμνάσιο Αθηνών	1	1
Σύνολο			10	10

Η έρευνα διεξήχθη μεταξύ 4 και 18 Δεκεμβρίου 2015.

5.Ανάλυση δεδομένων

5.1 Παρατήρηση

Ο τρόπος ανάλυσης των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν από τις παρατηρήσεις των διδασκαλιών είναι ποσοτικός. Ακολουθήθηκαν διαδικασίες που εντάσσονται στην περιγραφική στατιστική, καθώς ο στόχος μας ήταν να παρουσιάσουμε τη συχνότητα στην οποία εμφανίζεται η υπό εξέταση συμπεριφορά. Χρησιμοποιήθηκαν πίνακες απλής κατανομής με συχνότητες (τιμές και ποσοστά). Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε με το πρόγραμμα υπολογιστικά φύλλα Excel 2013.

5.2 Συνέντευξη

Αφού ολοκληρώθηκε η συλλογή των δεδομένων ακολούθησε η κατηγοριοποίηση των απαντήσεων. Στην περίπτωση των ερωτήσεων ανοικτού τύπου επιχειρήθηκε, αρχικά, η συστηματική μελέτη και ανάλυση περιεχομένου των απαντήσεων, προκειμένου να καθοριστεί ένα ταξινομικό σύστημα, για να κατηγοριοποιηθούν οι απαντήσεις. Κάθε απάντηση κατηγοριοποιήθηκε σε μία και μόνο κατηγορία. Προέκυψαν ενότητες γενικού νοήματος, οι οποίες στη συνέχεια ομαδοποιήθηκαν και αντιστοιχήθηκαν με τους άξονες συνέντευξης. Επισημαίνεται ότι στην περίπτωση των ερωτήσεων κλειστού τύπου ο τρόπος κατηγοριοποίησης είναι ενσωματωμένος στην απάντηση από την κατασκευή της ερώτησης. Στη συνέχεια, ακολούθησε η κωδικοποίηση των απαντήσεων, ώστε να καταστεί δυνατή η στατιστική επεξεργασία.

6. Παρουσίαση των αποτελεσμάτων

6.1 Παρατήρηση

•Άσκηση των επιμέρους ικανοτήτων της δημιουργικής σκέψης

Πίνακας 6.1.1 Ποσοστά άσκησης των δημιουργικών ικανοτήτων

	Ποτέ	Σπάνια	Ενίοτε	Συχνά	Πολύ Συχνά	Σύνολο
Πνευματική	70,0	0,0	20,0	10,0	0,0	100,0

ευχέρεια						
Πνευματική ευελιξία	80,0	0,0	20,0	0,0	0,0	100,0
Πρωτοτυπία	80,0	0,0	20,0	0,0	0,0	100,0
Επεξεργασία ιδεών	90,0	0,0	10,0	0,0	0,0	100,0
Ευαισθησία προς τις προβληματικές καταστάσεις	60,0	0,0	40,0	0,0	0,0	100,0
Αναλογική σκέψη	80,0	20,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Μετασχηματισμό ιδεών	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Φαντασία	60,0	0,0	10,0	30,0	0,0	100,0
Αναλυτική ικανότητα	0,0	20,0	50,0	30,0	0,0	100,0
Συνθετική ικανότητα	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0

• Αξιοποίηση δημιουργικών διαδικασιών και τεχνικών

Πίνακας 6.1.2 Ποσοστά αξιοποίησης δημιουργικών διαδικασιών και τεχνικών

	Ποτέ	Σπάνια	Ενίοτε	Συχνά	Πολύ Συχνά	Σύνολο
Ενεργοποίηση της ερευνητικής-ανακαλυπτικής διάθεσης των μαθητών	80,0	0,0	0,0	20,0	0,0	100,0
Αξιοποίηση μη δασκαλοκεντρικών μορφών διδασκαλίας	80,0	0,0	20,0	0,0	0,0	100,0
Παρόθηση των μαθητών σ'έναν ενεργητικό τρόπο παρατήρησης, προσοχής και αντίληψης των κειμένων	90,0	0,0	10,0	00,0	0,0	100,0
Χρησιμοποίηση ειδικών εκπαιδευτικών τεχνικών	80,0	0,0	0,0	20,0	0,0	100,0
Χρήση αποκλινουσών ερωτήσεων	50,0	20,0	30,0	0,0	0,0	100,0
Προτεραιότητα στη	30,0	40,0	30,0	0,0	0,0	100,0

μαθητική ερώτηση						
Παροχή χρόνου στους μαθητές να ακούν, να παρατηρούν, να διερευνούν και να αναπτύσσουν συνεχώς ιδέες	50,0	30,0	20,0	0,0	0,0	100,0
Αυτοαξιολόγηση γραπτών ή προφορικών παραγωγών	80,0	0,0	0,0	20,0	0,0	100,0
Χρησιμοποίηση ποικιλίας πηγών	90,0	0,0	0,0	10,0	0,0	100,0
Ποικιλία τρόπων εργασίας	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Ανάθεση κατ'οίκον εργασιών που απευθύνονται στις δημιουργικές δυνάμεις των μαθητών	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0

• Διαμόρφωση θετικής δημιουργικής σχολικής ατμόσφαιρας

Πίνακας 6.1.3 Ποσοστά διαμόρφωσης θετικής δημιουργικής σχολικής ατμόσφαιρας

	Ποτέ	Σπάνια	Ενίοτε	Συχνά	Πολύ Συχνά	Σύνολο
Αξιοποίηση του χιούμορ στη διδασκαλία	50,0	0,0	30,0	20,0	0,0	100,0
Διαμόρφωση κλίματος διανοητικής ελευθερίας	60,0	0,0	30,0	10,0	0,0	100,0
Συνεργασία μαθητών κατά τη διάρκεια του μαθήματος	80,0	0,0	0,0	20,0	0,0	100,0
Αποφυγή της πρόωρης κριτικής και αποδοκιμασίας των ιδεών των μαθητών	50,0	0,0	30,0	20,0	0,0	100,0

6.2 Συνέντευξη

• Πως οι φιλόλογοι αντιμετωπίζουν τη δημιουργικότητα

Πίνακας 6.2.1 Ποσοστά του τρόπου αντιμετώπισης της δημιουργικότητας

	Ναι	Όχι	Δεν γνωρίζω	Σύνολο

Δυνατότητα εφαρμογής της δημιουργικότητας σε όλους τους τομείς της γνώσης	80,0	0,0	20,0	100,0
Δυνατότητα κάθε ανθρώπου να είναι δημιουργικός	90,0	10,0	0,0	100,0
Η δημιουργικότητα ανήκει στις ικανότητες που θα πρέπει να καλλιεργούνται στο σχολείο	100,0	0,0	0,0	100,0

•Αναγκαιότητα καλλιέργειας της δημιουργικής σκέψης στο γλωσσικό μάθημα
Πίνακας 6.2.2 Ποσοστά αναγκαιότητας της καλλιέργειας της δημιουργικής σκέψης στο γλωσσικό μάθημα

	Ποσοστά
Ναι, γιατί αποτελεί μία από τις σημαντικότερες νοητικές λειτουργίες του ανθρώπου	20,0
Όχι, θα πρέπει να δίνεται προτεραιότητα στην εκμάθηση των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων	80,0
Σύνολο	100,0

•Καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης
Πίνακας 6.2.3 Ποσοστά καλλιέργειας της δημιουργικής σκέψης

	Ναι	Όχι	Σύνολο
Στόχος της διδασκαλίας η καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης	40,0	60,0	100,0
Σχεδίαση δημιουργικών δραστηριοτήτων στη φάση του σχεδιασμού της διδασκαλίας	40,0	60,0	100,0
Αξιολόγηση της δημιουργικής σκέψης των μαθητών στις εξετάσεις	10,0	90,0	100,0

•Δημιουργικές ικανότητες που καλλιεργήσαν οι εκπαιδευτικοί στο μάθημα
Πίνακας 6.2.4 Ποσοστά δημιουργικών ικανοτήτων που καλλιεργήσαν οι εκπαιδευτικοί

	Ποσοστά
Δεν γνωρίζω	20,0
Καμία	50,0
Αναφορά σε άλλες ικανότητες	30,0
Σύνολο	100,0

- Ανάθεση συνθετικών-διαθεματικών δημιουργικών εργασιών στους μαθητές

Πίνακας 6.2.5 Ποσοστά ανάθεσης συνθετικής-διαθεματικής εργασίας στους μαθητές

	Ποσοστά
Ποτέ	40,0
Σπάνια	50,0
Συχνά	10,0
Πάντα	0,0
Σύνολο	100,0

- Λόγοι μη ανάθεσης διαθεματικών εργασιών

Πίνακας 6.2.6 Ποσοστά λόγων μη ανάθεσης διαθεματικών εργασιών

	Ποσοστά
Έλλειψη χρόνου	41,7
Παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό δυσκολίας για τους μαθητές	25,0
Δεν είναι ενδιαφέρουσες στους μαθητές	16,7
Δυσκολία στη συνεργασία με καθηγητές άλλων ειδικοτήτων	8,3
Απαιτεί μεγάλη προετοιμασία από μέρους του εκπαιδευτικού	8,3
Σύνολο	100,0

- Κατάλληλη μορφή διδασκαλίας για ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης

Πίνακας 6.2.7 Ποσοστά κατάλληλων μορφών διδασκαλίας για την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης

	Ποσοστά
Εκθετικού τύπου	20,0
Διερευνητικού τύπου	40,0
Δεν γνωρίζω	40,0
Σύνολο	100,0

- Γνώση ειδικών εκπαιδευτικών τεχνικών

Πίνακας 6.2.8 Ποσοστά γνώσης ειδικών εκπαιδευτικών τεχνικών από τους εκπαιδευτικούς

	Ποσοστά
Ναι	40,0
Όχι	60,0
Σύνολο	100,0

• Συχνότητα διατύπωσης νέων ασυνήθιστων ιδεών από μέρους των μαθητών

Πίνακας 6.2.9 Ποσοστά διατύπωσης νέων ασυνήθιστων ιδεών από τους μαθητές

	Ποσοστά
Ποτέ	0,0
Σπάνια	60,0
Ενίοτε	30,0
Συχνά	10,0
Πολύ συχνά	0,0
Σύνολο	100,0

• Τρόποι αντίδρασης των εκπαιδευτικών στις ασυνήθιστες ιδέες των μαθητών

Πίνακας 6.2.10 Ποσοστά τρόπων αντίδρασης των εκπαιδευτικών στις ασυνήθιστες ιδέες των μαθητών

	Ποσοστά
Τις ακούω με προσοχή και προσπαθώ μέσα από τη συζήτηση να τους βοηθήσω να ανακαλύψουν την αξία τους	50,0
Τις προσπερνώ με διακριτικότητα, όταν τις θεωρώ μη ρεαλιστικές	50,0
Σύνολο	100,0

• Συχνότητα διατύπωσης σύντομων, συγκεκριμένων, τυποποιημένων απαντήσεων από μέρους των μαθητών

Πίνακας 6.2.11 Ποσοστά διατύπωσης σύντομων, συγκεκριμένων, τυποποιημένων απαντήσεων

	Ποσοστά
Ποτέ	0,0
Σπάνια	0,0
Ενίοτε	10,0
Συχνά	60,0
Πολύ συχνά	30,0
Σύνολο	100,0

7. Όρια και περιορισμοί

Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι συνιστά αδυναμία της έρευνάς μας το γεγονός ότι η παρατήρηση διεξήχθη από έναν παρατηρητή. Ο δεύτερος παρατηρητής θα μας παρείχε τη δυνατότητα να συγκρίνουμε τα αποτελέσματα της παρατήρησης, να επιτύχουμε έναν έλεγχο επαλήθευσης και μ' αυτό τον τρόπο, να αυξήσουμε το κύρος και την αξιοπιστία της έρευνάς μας. Η απουσία του είχε ως αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη

εξάρτηση των αποτελεσμάτων από την υποκειμενική μας κρίση.

8. Συζήτηση – Εξαγωγή συμπερασμάτων

Η πρώτη επιμέρους υπόθεση, που αφορά στην ανάπτυξη των επιμέρους ικανοτήτων της δημιουργικής σκέψης από τον εκπαιδευτικό δεν επαληθεύεται. Από τα δεδομένα της έρευνας προκύπτει ότι οι φιλόλογοι κατά τον σχεδιασμό της διδασκαλίας τους δεν θέτουν ως στόχο την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης των μαθητών τους ούτε σχεδιάζουν αντίστοιχες δραστηριότητες. Αν και το σύνολο των ερωτηθέντων φιλόλογων θεωρεί ότι η δημιουργικότητα ανήκει στις ικανότητες που θα πρέπει να καλλιεργούνται στο σχολείο, οι ίδιοι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι στο γλωσσικό μάθημα δεν θα πρέπει να δίνεται προτεραιότητα στην καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης αλλά στην εκμάθηση του γνωστικού αντικείμενου. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι οι εκπαιδευτικοί διαχωρίζουν την άσκηση της δημιουργικής σκέψης από την επεξεργασία και την εκμάθηση των γλωσσικών φαινομένων. Οι εκπαιδευτικοί, επομένως, αδυνατούν να κατανοήσουν ότι η καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης μπορεί να συνυφανθεί με την καθημερινή διδακτική εργασία.

Οι εκπαιδευτικοί, ακόμη, με τις ενέργειές τους είτε δεν συμβάλλουν καθόλου στην ανάπτυξη και στη χρησιμοποίηση των δημιουργικών ικανοτήτων των μαθητών είτε το πράττουν με τρόπο μη συστηματικό. Ενώ παρατηρούμε ότι υπάρχει ένα μικρό ποσοστό εκπαιδευτικών, που κατά τη διάρκεια του μαθήματος έχει ασκήσει κάποιες δημιουργικές ικανότητες, όπως εκείνες της πνευματικής ευχέρειας και ευελιξίας, οι ίδιοι εκπαιδευτικοί δεν είναι σε θέση να αναφέρουν ποιες δημιουργικές ικανότητες άσκησαν κατά τη διάρκεια του μαθήματος ή αναφέρουν ως δημιουργικές άλλες ικανότητες. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι οι εκπαιδευτικοί αφενός αγνοούν τη φύση της δημιουργικής σκέψης, αφετέρου, όταν καλλιεργούν κάποιες δημιουργικές ικανότητες το κάνουν μη στοχευμένα, τυχαία και αποσπασματικά.

Η δεύτερη επιμέρους υπόθεση, που αφορά στην αξιοποίηση από μέρους του εκπαιδευτικού δημιουργικών διαδικασιών και τεχνικών δεν επαληθεύεται. Συγκεκριμένα, οι φιλόλογοι δεν παρωθούν τους μαθητές σ' έναν ενεργητικό τρόπο παρατήρησης, προσοχής και αντίληψης των κειμένων. Παρατηρούμε ότι οι κυρίαρχες μορφές διδασκαλίας, που αξιοποιούνται από την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, δίνουν τον κεντρικό ρόλο στον δάσκαλο, ενώ οι μαθητές προσεγγίζουν τη νέα γνώση με τρόπο παθητικό. Οι μορφές διδασκαλίας διερευνητικού τύπου, οι οποίες ενεργοποιούν την ερευνητική-ανακαλυπτική διάθεση των μαθητών δεν αξιοποιούνται. Διαπιστώνουμε, μάλιστα, ότι η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών όχι μόνο δεν εφαρμόζει στην πράξη, αλλά αγνοεί και σε θεωρητικό επίπεδο ποιες μορφές διδασκαλίας είναι καταλληλότερες για την καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης αλλά και ποιες είναι οι ειδικές εκπαιδευτικές τεχνικές, οι οποίες βοηθούν στη δημιουργική παραγωγή ιδεών.

Οι εκπαιδευτικοί, επιπλέον, δεν θέτουν αποκλίνουσες ερωτήσεις στους μαθητές τους, γεγονός που λειτουργεί αρνητικά στη δημιουργική διδασκαλία, καθώς η ερώτηση αποτελεί την αρχή κάθε δημιουργικής ενασχόλησης. Το περιεχόμενο της διδασκαλίας, επομένως, κυριαρχείται από ερωτήσεις των οποίων οι απαντήσεις είναι σύντομες και συγκεκριμένες, γεγονός που αναγνωρίζεται και από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς. Παρατηρούμε, μάλιστα, ότι ο χρόνος που παραχωρείται στους μαθητές, για να σκεφτούν και να διατυπώσουν νέες, πρωτότυπες ιδέες δεν είναι αρκετός. Ο στοχασμός, επομένως, και η επιμονή δεν διδάσκονται. Διαπιστώνουμε, ακόμη, ότι οι εκπαιδευτικοί δεν δίνουν προτεραιότητα στη μαθητική ερώτηση, καθώς ελάχιστες είναι οι ερωτήσεις, που διατυπώνουν οι μαθητές.

Ακόμη, η πλειοψηφία των φιλόλογων δεν αναθέτει ποτέ στους μαθητές του

συνθετικές-διαθεματικές εργασίες ατομικές ή ομαδικές ή το πράττει ελάχιστες φορές. Σύμφωνα με τους ίδιους οι σημαντικότεροι λόγοι της μη αξιοποίησής τους είναι η έλλειψη χρόνου, ο μεγάλος βαθμός δυσκολίας, που παρουσιάζουν για τους μαθητές, η έλλειψη ενδιαφέροντος από μέρους των μαθητών, η απαίτηση μεγάλης προετοιμασίας από μέρους του εκπαιδευτικού και η δυσκολία συνεργασίας με εκπαιδευτικούς άλλων ειδικοτήτων. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η έλλειψη χρόνου συνιστά έναν σημαντικό σχολικό εμπόδιο στην ανάπτυξη της δημιουργικής ικανότητας των μαθητών. Το γεγονός, βέβαια, ότι οι συνθετικές δραστηριότητες παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό δυσκολίας για τους μαθητές και κυρίως η έλλειψη ενδιαφέροντος από μέρους τους μαρτυρά ότι οι μαθητές δεν είναι εξοικειωμένοι με τέτοιου είδους εργασίες, που απαιτούν την αξιοποίηση των ανώτερων νοητικών λειτουργιών της κριτικής και δημιουργικής σκέψης.

Παρατηρούμε, επίσης, ότι οι εκπαιδευτικοί δεν δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές τους να κρίνουν και να αξιολογούν τις δικές τους γραπτές ή προφορικές παραγωγές. Έτσι, οι μαθητές δεν ενθαρρύνονται στην αντικειμενική αυτοκριτική και δεν αποκτούν τη δεξιότητα εκείνη, που καθιστά τα άτομα ικανά κατά τη διάρκεια της δημιουργικής διαδικασίας να κρίνουν και να εκτιμούν οι ίδιοι το δικό τους παραγόμενο έργο. Διαπιστώνουμε, ακόμα, ότι οι εκπαιδευτικοί δεν θεωρούν απαραίτητη την αξιολόγηση της δημιουργικότητας των μαθητών τους. Η συντριπτική πλειοψηφία των φιλολόγων δεν ελέγχει την ικανότητα των μαθητών στη δημιουργική παραγωγή ιδεών μέσα από ανάλογες ερωτήσεις τόσο στα διαγωνίσματα όσο και στις τελικές εξετάσεις. Το γεγονός αυτό υποβαθμίζει τη σπουδαιότητα της δημιουργικής σκέψης στα μάτια των μαθητών, οι οποίοι δεν θα καταβάλλουν καμία προσπάθεια να αποκτήσουν αυτή τη νοητική λειτουργία, καθώς οι μαθητές συνηθίζουν να μαθαίνουν μόνο εκείνα για τα οποία αξιολογούνται και βαθμολογούνται.

Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί στη συντριπτική τους πλειοψηφία δεν παρέχουν στους μαθητές μια ποικιλία πηγών αλλά περιορίζονται στην αποκλειστική χρήση του σχολικού εγχειριδίου. Η απουσία των πολλών πηγών περιορίζει τα προσφερόμενα στους μαθητές υλικά και εποπτικά μέσα και δεν επιτρέπει το άνοιγμα των μαθητών σε ποικίλες εμπειρίες. Παρατηρούμε, ακόμα, ότι οι εκπαιδευτικοί δεν επιτρέπουν στους μαθητές να εργάζονται με μία ποικιλία υλικών και να εκφράζονται με ποικίλους τρόπους, όπως πχ. με κολλάζ, δράμα κ.λ.π. γεγονός, που λειτουργεί κατασταλτικά στην εφαρμογή των δημιουργικών τους δυνάμεων. Διαπιστώνουμε, ακόμη, ότι στο σύνολό τους οι εκπαιδευτικοί δεν επιδιώκουν μέσα από τις κατ' οίκον εργασίες την άσκηση των δημιουργικών δυνάμεων των μαθητών.

Η τρίτη επιμέρους ερευνητική υπόθεση που αφορά στη διαμόρφωση μιας θετικής δημιουργικής σχολικής ατμόσφαιρας δεν επιβεβαιώνεται. Από τα δεδομένα της έρευνας προκύπτει ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί σπάνια αξιοποιούν το στοιχείο του χιούμορ στη διδασκαλία. Στις περισσότερες περιπτώσεις η χαρά, το γέλιο και η αισιοδοξία δεν συνοδεύουν τις δραστηριότητες των μαθητών. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η σχολική εργασία διαχωρίζεται από το παιχνίδι, ταυτίζεται με την τυποποιημένη και συγκαταβατική εργασία, γεγονός που επιδρά αρνητικά στην ικανοποίηση των δημιουργικών αναγκών και ικανοτήτων των μαθητών. Παρατηρούμε, ακόμη, ότι οι εκπαιδευτικοί δεν παρέχουν τη δυνατότητα στους μαθητές τους να συνεργάζονται και να αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους. Το κέντρο της επικοινωνίας είναι ο εκπαιδευτικός και μέσω αυτού οι μαθητές επικοινωνούν μεταξύ τους. Οι μαθητές, επομένως, δεν έχουν τη δυνατότητα να αλληλοπροωθούν τις ιδέες τους, κάτι που θα τους βοηθούσε στην κατάκτηση των μηχανισμών της γλώσσας και των εναλλακτικών χρήσεων της (Ξανθάκου, 1998:133).

Οι εκπαιδευτικοί, ακόμη, δεν παρέχουν την ελευθερία στους μαθητές τους να

εκφράζουν τις ιδέες και τις απόψεις τους. Διαπιστώνουμε, μάλιστα, ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί δεν δείχνουν τον απαραίτητο σεβασμό στις ιδέες των μαθητών τους, καθώς ασκούν πρόωρη κριτική σ' αυτές και τις απορρίπτουν, όταν τις θεωρούν μη ρεαλιστικές. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι το εκπαιδευτικό περιβάλλον, που διαμορφώνεται κατά τη διεξαγωγή της διδασκαλίας δεν παραχωρεί πρωτοβουλίες στους μαθητές, δεν είναι ανεκτικό στις νέες ιδέες, οι μαθητές δεν συνεργάζονται μεταξύ τους και η σχολική τάξη υπηρετεί μια τυποποιημένη σχολική ζωή.

Η ερευνητική μας υπόθεση, λοιπόν, όπως καταδεικνύεται από τα παραπάνω δεν επιβεβαιώνεται. Οι φιλόλογοι που διδάσκουν το γλωσσικό μάθημα στην Α' Γυμνασίου δεν καλλιεργούν τη δημιουργική σκέψη των μαθητών και των μαθητριών τους. Οι ευκαιρίες που παρέχονται στους μαθητές για άσκηση και αξιοποίηση των δημιουργικών τους δυνάμεων είναι λίγες, τυχαίες και αποσπασματικές. Πιστεύουμε ότι αυτό οφείλεται εν πολλοίς στις ελλειπείς γνώσεις, που έχουν οι εκπαιδευτικοί σχετικά με τη φύση της δημιουργικής σκέψης αλλά και τους τρόπους άσκησής της, γι' αυτό κρίνεται απαραίτητη η επιμόρφωσή τους.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Γιοκαρίνης, Κ.(1995).*Η τεχνική των ερωτήσεων στη διδακτική πράξη και αξιολόγηση*. (2^η έκδ.).Κατερίνη: Επέκταση

Ζάγκου, Σ.(2001).Η αναλυτική και η δημιουργική σκέψη. *Επιστήμες Αγωγής*,1,99-109
Θεοφιλίδης, Χ.(1988).*Η τέχνη των ερωτήσεων*. (3^η έκδ.).Αθήνα: Γρηγόρη

Καψάλης, Α.(2007).*Παιδαγωγική Ψυχολογία*. (3^η έκδ.). Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη

Νημά,Ε.(2002).*Δημιουργικότητα και σχολική επίδοση μαθητών γυμνασίου*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη

Νικολόπουλος, Π.(1986).Η δημιουργική σκέψη και το παιδί. *Σχολείο και Ζωή*,1,32-34

Ξανθάκου, Γ.(1998).*Η Δημιουργικότητα στο Σχολείο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Παπάς, Α.(1985).Δημιουργική και αναπαραγωγική εκπαίδευση. *Σχολείο και Ζωή*,5-6,207-221

Παρασκευόπουλος, Ι.(2004).*Δημιουργική σκέψη στο σχολείο και στην οικογένεια*. Αθήνα: αυτοέκδοση

Πασσάκος, Κ.(1977).*Η δημιουργική σκέψις εις την εφηβείαν*. Αθήνα: αυτοέκδοση

Σιδερίδης, Γ. & Σύβακα, Τ.(2008).Προσανατολισμός στο στόχο, κλίμα της τάξης και σχέση τους με τη δημιουργική σκέψη εφήβων. *Επιστήμες Αγωγής*,3,37-54

Τριλιανός, Θ.(2009).*Η κριτική σκέψη και η διδασκαλία της*. Αθήνα: Τέλεθρον

Torrance, E.(1965).*Rewarding creative behavior*, Englewood Cliffs,N.J.: Prentice-Hall

Torrance,E.(1995).*Why fly A Philosophy of Creativity*. Norwood New Jersey : Ablex Publishing

Χαραλαμπίδης,Ι.(1966).*Πρόγραμμα αγωγής και ασκήσεως της δημιουργικής σκέψεως σε παιδιά του Δημοτικού σχολείου*. Αθήνα: αυτοέκδοση